

# Zonnelied

# PARTITUUR

7 februari - 1994

9u - 16u30  
EIZERINGEN

FRIEDENSFEIER. "... Viel hat von Morgen  
an, Seit ein Gespräch wir sind und hören  
voneinander, Erfahren der Mensch: bald  
sind wir aber Gesang..." HOLDERLIN

(VREDESFEEST. "... Van in den beginne  
sinds we een gesprek zijn en van mekaar  
vernemen, heeft de mens veel ervaren, weldra  
zijn we echter gezang..." HOLDERLIN)

## INHOUDSOPGAVE

- Voorwoord
- Partituur van Zonnelied  
De Groef J.
- Staan op het kruispunt  
Jansen A.
- Lof der verlegenheid  
Zweerman Th.
- Pathoanalyse en psychopathologie  
Schotte J.
- Ethiek en het verlangen naar het absolute goed  
Moyaert P.
- Toekomstplannen  
De Groef J.

## VOORWOORD

Een partituur is volgens Van Dale "een volledige notering (van alle partijen onder elkaar) van een koor- of orkestcompositie, die als leidraad voor de dirigent dient en waarin men de uitvoering kan volgen".

Deze tekstbundel is dus een leidraad voor het geheel én voor ieder medewerker in het bijzonder. Net zoals in een orkest speelt ieder zijn unieke partij afgestemd op het al even unieke geheel.

Uitvoeren is heel wat anders dan toepassen van wat een ander denkt. Uitvoeren is het eigenzinnig tot leven brengen van wat anders dode letter blijft: ongehoord. Muziek bestaat slechts in de vluchtigheid van de uitvoering zelf.

Denken en handelen - in onderhorigheid aan zijn instrument - versmelten in een kunde die slechts bij wijlen en enkel in en door het geheel van de uitvoering tot kunst kan worden.

Deze partituur wacht dus op een uitvoering en nog een uitvoering en....; telkens opnieuw.

Veelal alleen en op tijd samen oefenen dus en daarin de hoopvolle verwachting dat die telkens andere uitvoering onze toehoorders kan beroeren en tot broeders maakt.

.... Sinds we een gesprek zijn....

... weldra zijn we gezing.

# **ZONNELIED: EEN PARTITUUR**

**VREDESFEEST. "... Van in den  
beginne, sinds we een gesprek  
zijn en van mekaar vernemen,  
heeft de mens veel ervaren, weldra  
zijn we echter gezang...."  
HOLDERLIN**

## **EEN VEEL TE KORTE INLEIDING<sup>1</sup>**

Dit citaat van Hölderlin zet meteen de toonaard van deze partituur. Mens-zijn is van in den beginne een talig gebeuren; een gesprek zijn gaat vooraf aan in gesprek zijn.

Wij worden geboren in een weefsel van taal en betekenissen: onze cultuur. Opgroeien in die cultuur betekent zich die taal, die verhalen eigen maken, zodat die cultuur onze tweede natuur wordt. Wij nestelen ons in die cultuur; die cultuur wordt ons op en in het lijf geschreven.

Meer en meer spreekt men over 'discours' i.p.v. over 'cultuur'. Het begrip 'discours' geeft de eenheid aan van denken, handelen en spreken. Discours is dan a.h.w. de bril die maakt dat we iets zien en dat we het zo zien als we het zien.

Mensen zijn derhalve een soort visueel gehandicapten: zonder bril is men blind. Dankzij die culturele bril (discours) ontstaat een betekenisvolle wereld. Die bril zélf heb ik van een ander - van de cultuur (vaderland-moedertaal). Zelf kan ik de glazen - in beperkte mate - bijlijpen en kleuren.

Dat discours is noodzakelijk en beperkt. Dat discours bepaalt de grenzen van onze wereld en onze tijd. Die bril vernauwt ons zien tot een standpuntelijk zien. Ook overzichten blijven standpuntelijk bepaald.

Daarom is onze wereld nooit af en zijn mensen nooit uitgesproken. Steeds opnieuw kan men van standpunt veranderen en nieuwe dingen zien of oude dingen anders zien. Steeds opnieuw probeert men de dingen beter te zien. Maar steeds blijven we gezien: iets ontsnapt.

Het verhaal van de prinses Sheherazade - de hoofdfiguur uit de sprookjes van 1001 nacht - drukt daarom onze menselijke conditie zo kernachtig uit: de mens is een spreekwezen, hij is levenslang veroordeeld om te spreken: eenmaal het laatste woord gesproken, volgt de dood. De blanco-ruimte na 'punt andere lijn' is als een kleine dood.

---

<sup>1</sup> Wij baseren ons hierbij op thema's uit de hedendaagse antropologie en filosofie. Voor eerste inleidingen hierop verwijst ik naar onze reeks bijscholingen en de teksten in bijlage.

Wat volgt, is dus duidelijk getekend door het hedendaagse discours. Ook dit verhaal is kind van zijn tijd. Het laatste woord is aan een ander.

## **WAAROM DEZE PARTITUUR**

**"Dat wat niet gezegd kan worden,  
mag niet verzwegen worden".  
J.L. MARION**

Telkens opnieuw halen wij sprekend 'iets' uit de betekenisloze anonimiteit. Niet alleen de inhoud en de vorm van verhalen zijn belangrijk; het telkens opnieuw vertellen zelf, heeft een levensstichtende draagkracht: zij behoedt voor het vergeten.

Daarom moeten wij onze belangrijke culturele verhalen bijwijken herhalen-herinneren. Enkel daardoor verkrijgt onze actualiteit een historische dimensie en wordt de onverschilligheid van een modieuze vluchtigheid of het uitroeiingskamp van het grote vergeten bezworen.

Voor een organisatie van en voor mensen is het dus essentieel dat zij zich expliciet gegrondverworteld weet in verhalen. Sommige van die verhalen hebben een bijzondere betekenis; bvb oorsprongsmythen, familieroman<sup>2</sup>, een levensverhaal.

Ook Zonnelied heeft zijn familieroman. Ons verhaal is dat van Franciscus en meer bepaald daarin het Zonnelied. Zonnelied is de naam die men ons bij onze geboorte-oprichting gaf. Een naam is een gave en een opgave, zoals een naam een teken en een voorteken is. Het Zonnelied is de oorsprong van 'Zonnelied'. Zonnelied vertelt-vertaald het Zonnelied.

Denkend aan het citaat van Hölderlin, kunnen we stellen dat we - in afwachting dat we onze naam 'Zonnelied' zingen - ons verhaal moeten verder vertellen. 'Moeten' betekent hier ethische opgave en niet contractuele dwang.

Ons verhaal - onze vertaling is geen zuivere herhaling van een oude versie, maar een verhaling. Zij is een antwoord op en is verantwoording schuldig aan het origineel-het oorspronkelijke: het gehoorde dat we in onze naam vernemen.

Deze partituur wil dus een actuele uitdrukking zijn van het verhaal en de grondpatronen van dat verhaal dat Zonnelied was en nog steeds is. Verleden, heden en toekomst is daarmee ingeschreven in een geschiedenis met een oorsprong; oorsprong die verder reikt dan het jaar 1979: het juridische begin van de VZW.

De wijze waarop Zonnelied - in ieder van ons, als gemeenschap, als organisatie en als vzw - bestaat, haar bestaan überhaupt vindt in deze oorsprong haar uiteindelijke legitimatie, haar eerste en laatste reden van bestaan.

De stichtende grondwaarden - onze voorwaarden - die vervat liggen in het verhaal en de figuur van Franciscus impliceren keuzes, ook een ethische keuze.

---

<sup>2</sup> Wij doelen hier op de psychoanalytische betekenis die FREUD hier aan gaf en later in het werk van SZONDI een cruciale rol speelt. Cfr tekst van J. SCHOTTE in bijlage.

De vzw heeft deze keuzes vastgelegd. De ethische keuze is echter door iedere betrokkene telkens opnieuw te maken. Het is een open vraag aan ieder om al dan niet dit verhaal - met al wat dit impliceert - verder te zetten. Die open vraag wordt evenwel juridisch vernauwd tot een opdracht: een juridische garantie dat het verhaal geen dode letter of relikwie wordt; een soort 'levensverzekering' die niet sluitend is. De vraag blijft.

## **HET ZONNELIED: ONZE IDENTITEITSKAART**

**"De Heer heeft mij gezegd  
dat hij van mij een nieuwe  
gek wil maken in de wereld,  
en God wil ons niet leiden  
door een andere wetenschap  
dan juist deze."  
SINT FRANCISCUS**

Een kaart maakt het wandelen mogelijk, zij vervangt het wandelen zelf niet. Deze identiteitskaart is dus geen zelfgenoegzame bevestiging, maar een opgave; zij heeft een vraag- en oproepkarakter.

In wat volgt schetsen we de meridianen (P. CELAN) van deze kaart: de Franciscaanse inspiratie en het Zonnelied in het bijzonder.<sup>3</sup>

### Er was eens...<sup>4</sup>

Zo beginnen alle gesproken verhalen; zo begon ook het leven van Franciscus. En wat zich niet liet voorspellen, vermoeden gebeurde toch; wat voor zijn hand lag viel weg: een duistere ommekeer die hem deed breken met het vanzelfsprekende en hem op het evangelische spoor zette van de ander en de grote Ander. Zijn culturele bril brak aan scherven en als een blinde tastte hij naar wie zich in het duister - buiten het licht van de gevestigde cultuur - bevond: de mindere, de vreemde, de gek...

Zoals het citaat aangeeft is zijn wetenschap niet die van het 'verlichte' zien, maar van het (infrarood) zien in de duisternis.

CHARRON schetst de levensweg van Franciscus als een onophoudelijke worsteling<sup>5</sup> met de narcistische zelfgenoegzaamheid eigen aan en levensnoodzakelijk voor de mens.

---

<sup>3</sup> In wat volgt willen wij Franciscus en de Franciscaanse inspiratie niet reduceren tot een louter wereldlijk gegeven. De seculiere vormgeving behoudt evenwel de uitnodigende openheid naar de grote Ander.

<sup>4</sup> Wij vatten hier zeer summier samen wat uitvoering bestudeerd is in het werk van J.M. CHARRON. De Narcisse à Jésus. La quête de l'identité chez François d'Assise. Cerf. Ed. Paulines. Paris.1993.292p. Twee biografieën kunnen wij ten zeerste aanbevelen H. NOLTHENIUS, Een man uit het dal van Spoleto. Franciscus tussen zijn tijdgenoten. Querido.Amsterdam.1988.365p. en R. MANSELLI. Sint Franciscus. Altiora.Averbode.1992.287p.

<sup>5</sup> In FREUDs werk is slechts 1 keer sprake over Franciscus; m.n. in: Das unbehagen in der Kultur. G.W.XIV, p.461. "De heilige Franciscus van Assisi heeft het misschien het verst gebracht in de uitbuiting van de zelfliefde."

De zelfliefdde - de liefde voor het eigen beeld, het eigene, hetzelfde - die wij nodig hebben om ons veilig te voelen tegenover de anderen en de wereld is tegelijk de hinderpaal die ons belet die ander als ander te ontmoeten.

Narcisme<sup>6</sup> is de beslotenheid die - ontstaan uit en na het verlies van volledigheid - ons vestigt en bevestigt en ons doet wonen in onszelf. Onszelf openstellen voor en ons vertrouwde zelf verlaten naar een ander toe is steeds beangstigend: het onbekende - het opene is unheimlich. Duisternis trekt aan en stoot af. Zingen in het duister verjaagt de angst.

Franciscus' zoektocht naar een nieuwe identiteit, was een voortdurende uitzuivering en verdieping van de dialectiek tussen het eigene en het vreemde, tussen hetzelfde en het andere. Het een kan niet zonder het andere en toch... geen groter opgave dan op het kruispunt staan van beide polen. Dit impliceert alleen kunnen staan. Dit betekent ook in het uitstel-in de 'onthouding' leven: kiezen voor een grensgangersbestaan zonder bril, dus ook weigering van een andere bril of de bril van de ander.

Staan op het kruispunt betekent leven met de paradoxen (het oog van de naald) van het leven. Het voorbeeld voor Franciscus was dan ook niet voor niets Christus - de Gekruisigde en de Verrezene.<sup>7</sup>

### En hij leefde...

De huidige stand van het 'Franciscusonderzoek'<sup>8</sup> brengt duidelijk volgende grondwaarden van het verhaal aan het licht. Volgende grondwoorden vormen de schering en de inslag van Franciscus' pij.

- **ARMOEDE**: het zich onthouden van een afsluitende toe-eigening van welk goed ook, zelfs het goede überhaupt. Armoede betekent onteigening - letterlijk en figuurlijk. Enkel daardoor ontstaat er ruimte, ruimte voor het andere en de ander.
- **VERZOENING**: een gerichtheid naar het vreemde en de vreemde. Decentreren als een zich uit het middelpunt plaatsen en in de marge/marginaliteit staan, schept de mogelijkheid en openheid voor het andere en niet-vertrouwde. Verzoening en vrede is de ander zijn eigenheid, d.w.z. zijn anders-zijn weergeven.
- **DRAGEN**: een zorgen voor de marginale, de minste, degene die ergens 'buiten' valt. Een 'verloskundige' emancipatoire bekommernis om wat opgesloten is en wacht op bevrijding. 'Helen' is het heterogene samenbrengen.

---

<sup>6</sup> Wij gebruiken de term 'narcisme' zoals deze in de psychoanalytische literatuur is ontwikkeld. Cfr. A. VERGOTE, P. MOYAERT e.a. Psychoanalyse. De mens en zijn lotgevallen. DNB/Pelckmans.Kapellen.1988.350p.

<sup>7</sup> Voor een antropologische lectruur vanuit psychoanalytisch oogpunt is het werk van D. VASSE (uitgegeven bij Le Seuil) inspirerend. Zeer toegankelijk zijn de boekjes van Fr. DOLTO. L'Evangile au risque de la psychanalyse. Le Seuil.1980.

<sup>8</sup> Th. ZWEERMAN. Om de eer van de mens. Verkenningen op het grensvlak van filosofie en spiritualiteit. Eburon. Delft 1991. p216. A. JANSEN. Artikels uit Franciscaans Leven en Staan op het kruispunt. Voordracht Roosdaal 1993 (cfr tekst in bijlage).

- **DANKEN:** vanuit een fundamentele verlegenheid - tekort - zich kunnen verwonderen, zodat het behoeven van de ander (anders en tegelijk een zelfde te zijn) tot een dankfeest wordt. De ander is hel en hemel.

En hij zong...

### LOFZANG VAN DE SCHEPSELEN (Zonnelied)

1. Allerhoogste, almachtige, goede Heer,  
van u zijn de lof, de roem, de eer en alle zegening.
2. U alleen, Allerhoogste, komen zijn toe  
en geen mens is waardig u te noemen.
3. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, met al uw schepselen,  
vooral heer broeder zon, die de dag is,  
en door wie Gij ons verlicht.
4. En hij is mooi en stralend met grote luister.  
Van u, Allerhoogste, draagt hij het zinnebeeld.
5. Geloofd zijt Gij, mijn Heer,  
door zuster maan en de sterren.  
Aan de hemel hebt gij ze gemaakt,  
schitterend, kostbaar en mooi.
6. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder wind  
en door de lucht en de wolken,  
het helder weer en ieder jaargetijde,  
waardoor Gij uw schepselen in leven houdt.
7. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster water,  
die heel nuttig is, nederig, kostbaar en kuis.
8. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder vuur,  
door wie gij voor ons de nacht verlicht.  
En hij is mooi en vrolijk, stoer en sterk.
9. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster aarde,  
onze moeder  
die ons in leven houdt en leidt  
en allerlei gewassen met kleurige bloemen  
en kruiden voortbrengt.
10. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door hen  
die vergiffenis schenken door uw liefde  
en ziekte en verdrukking dragen.
11. Gelukkig zij die dat dragen in vrede,  
want door u, Allerhoogste, zullen zij worden gekroond.  
(vgl Apk. 2, 9-11)
12. Geloofd zijt gij, mijn Heer,  
door onze zuster de lichamelijke dood,  
waaraan geen levens mens ontsnappen kan.
13. Wee hen die sterven in doodzonde.  
Gelukkig wie zij aantreft in uw allerheiligste wil,  
want de tweede dood zal hun geen kwaad doen.  
(vgl Apk. 2, 11; 20, 6.14)
14. Loof en zegen mijn Heer  
en dank en dien Hem met grote nederigheid.



Het Zonnelied ontstond toen Franciscus op het einde van zijn leven niet op een hoogtepunt als held maar in een dal van fysiek en psychisch quasi blind ziende werd.

Het Zonnelied is dan ook meer dan een romantische pastorale. Het is een baden in de elementen.<sup>9</sup> Het is een lofzang op het op het kruispunt staan van tegenstellingen: het Franciscaanse pijnpunt par excellence.<sup>10</sup> Op het kruispunt staan is geen utopie, op het kruispunt staan is letterlijke atopie - het zonder plaats zijn. Dat is - hoe paradoxaal ook - de Franciscaanse plaats bij uitstek.

Broeders en zuster verenigd in het 'kruis-teken'.

en wij... neen...en ik...

In Zonnelied werken veronderstelt het waagstuk aangaan om eigenaardig Franciscus op zijn weg en in zijn keuzes te volgen: d.w.z. het waagstuk ten volle mens te worden op het kruispunt met anderen.

Vanzelfsprekend impliceert dit iets anders dan alleen maar een 'beroepskeuze'. In dit verhaal staat de roeping centraal; m.n. het horen van de roep van de ander die wacht op een wederwoord, die eigenlijk wacht op verlossing. In de Franciscaanse grammatica is 'jij' en niet 'ik' de eerste persoon. Het grondwoord van de dialoog is 'ik-jij'.<sup>11</sup>

Die weg is een persoonlijke opgave.

Het au serieux nemen van Franciscus' radicale keuze van op het kruispunt staan betekent voor ieder van ons dan ook een niet aflatende kitteling - bijwijlen marteling. Eenvoud is blijkbaar niet gemakkelijk en slechts mogelijk na veel ont-wikkeling. Ontwikkeling roept in dit verband meer iets op van het socratische niet-weten of het Griekse leren door lijden.

## **ZONNELIED EEN KRUISPUNTKAART**

**"Uit oneindige verlangens  
stijgen eindige daden, als  
zwakke fonteinen.  
RILKE**

---

<sup>9</sup> Volgens LEVINAS is niet het zien maar het baden in de elementen de meest oorspronkelijke wijze van in de wereld zijn - de meest oorspronkelijke verhouding van de mens tot de ander. In het spoor van het Joodse denken van ROSENZWEIG noemt E. STRAUSS Franciscus ook een pneumatische mens: d.w.z. de oorspronkelijkheid van de lucht die wij ademen - van de lucht die het woord draagt. E. STRAUSS Die Kreatur, I, p.214 e.v.;p.336 e.v.;p.468 e.v.

<sup>10</sup> De lofzang is opgebouwd uit tegenstellingen, kruispunten die samen verwijzen naar Het Kruisteken. Wij verwijzen naar E. LECLERC. Symbolen van de Godservaring. Een analyse van het Zonnelied van Franciscus. Gottmer.Haarlem.1974.195p.L.Lehmann.Tieffe und Weite.D. Coelde.Westfalen.1984.pp.279-324. A.CAMPS, G.W.HUNOLD (Hrsg.) Erschaffe mir ein neues Volk.Franziskanische Kirchlichkeit und missionarische Kirche. Brasilienkunde Verlag.Mettingen.1992.pp.44-61. TH. ZWEERMAN. Lof der verlegenheid. Inaugurale Rede. Utrecht.cfr. bijlage.

<sup>11</sup> Wij verwijzen hierbij naar de joodse filosofie van ROSENWEIG, LEVINAS en BUBER. Deze laatste thematiseerde het begrip 'dialoog' in zijn werk Ich und Du.

De Franciscaanse grondwaarden kunnen op heel verschillende manieren geconcretiseerd en gearticuleerd worden: variaties op een zelfde thema.

Die concretisaties en articulaties zijn vertalingen die meebepaald worden door en zich situeren tegenover een andere taal, een andere cultuur, een ander discours (Jansen spreekt van 'taalspel'). Maar 'vertalen is tegelijk verraden'.

Het verhaal van Zonnelied is geen verhaal in het luchtledige. Het is niet het enige verhaal, laat staan dat het zich zou verheffen tot het verhaal.

Zowel ten tijde van Franciscus als heden ten dage is het een grensverhaal en beoogt het grensverhaal te blijven. Het is een marginaal discours t.o.v. het heersende levensfeitelijke of 'burgerlijke'<sup>12</sup> discours. Beide discours staan op gespannen voet met mekaar. Beide discours zijn gestructureerd vanuit verschillende grondwaarden. Hamlet parafraserend: 'Een bril of geen bril dat is de vraag'.

### Eerste statie: Zonnelied en het burgerlijk discours

Zonnelied staat dus op een kruispunt van verschillende verhalen. Enerzijds is er het radicale Franciscaans verhaal, anderzijds onze hedendaagse cultuur of burgerlijk discours.

Het burgerlijk discours wordt gekenmerkt door drie dominante grondwaarden, drie dominante wijzen van denken, spreken en handelen.

- De wereld wordt opgedeeld in op zich staande onderscheiden elementen: entiteiten, individuen, atomen enz...
- Om het onderscheiden niet tot een scheiden te laten geworden, worden tussen deze elementen op basis van een bepaald soort rationaliteit causale relaties gelegd: op de vraag welke het verband is tussen de elementen, wordt geantwoord in termen van oorzaak en gevolg.
- Alle onevenwichten en elke verstoring van evenwicht moeten weggewerkt worden. Problemen, conflicten moeten opgelost worden.

Aan de hand van deze drie lijnen, weeft het burgerlijk discours zijn weefsel, zijn verhaal. In de 'grammatica van dit verhaal is het 'ik' de eerste persoon en als zodanig degene van wie alles uitgaat en waar alles begint: eerst een 'ik' en dan de 'ander'. Vermits elke spanning tot onevenwicht leidt, streeft het burgerlijk discours ernaar om andere 'afwijkende' verhalen uit haar wereld te bannen of aan te passen: een kolonisatie - of toe-eigeningstendens is haar niet vreemd.

Deze zeer summiere schets moge volstaan om aan te duiden dat het burgerlijk discours op gespannen voet staat het Franciscaanse verhaal.

---

<sup>12</sup> 'Burgerlijk' heeft hier enkel een sociologische betekenis en niet één of andere pejoratieve connotatie.

### Tweede statie: Zonnelied en het juridisch discours<sup>13</sup>

Het juridisch discours (het recht als een specifiek geheel van denken, spreken en handelen) is een transformatie- een omvorming van het burgerlijk discours.

Die transformatie moet enerzijds opgevat worden als een verenging, een reductie van de levensfeitelijke veelheid van betekenissen tot een éénduidig juridische betekenis en anderzijds als een verabsolutering (dat en niets anders) van die juridische betekenis: wat in de levensfeitelijkheid kan variëren en deels ondoorzichtig blijft (het laatste woord is nooit gezegd), ligt in het juridisch discours vast en is maximaal doorzichtig. Voor het juridische moet het duistere wijken.

Welke is nu die transformatie van het levensfeitelijke in het juridische?

- De levensfeitelijke individualiteit wordt een juridische subjectiviteit (het ik wordt een rechtssubject = drager van rechten en plichten); iets wat gebeurt is - een feit (in al zijn vaagheid en complexiteit) wordt een juridisch feit.
- De levensfeitelijke causaliteiten worden juridische causaliteiten (éénduidige bepaling van wie wat veroorzaakt/wie al dan niet schuld heeft aan...). Is er geen juridisch verband tussen twee feiten dan is er voor het juridische geen verband.
- De levensfeitelijke "evenwichtspraktijk" waarbij 'feiten' momenten zijn van een gebeuren, wordt omgevormd tot juridisch herstel van evenwicht (juridisch wordt een fout - na veroordeling en straf - hersteld, alsof het gebeurde daarmee teniet is gedaan en de tijd stilstond tot nét vóór het gebeurde).

Het juridisch discours sticht door haar benoemingsactiviteit een werkelijkheid die afgesloten zekerheid, eenduidigheid, doorzichtigheid en evenwicht garandeert.

Haar ideologie par excellence is nu juist dat het juridisch discours die transformatie ontkent en suggereert dat zij met het levensfeitelijke discours één groot verband, één groot evenwicht vormt. Het juridisch discours doet alsof haar verhaal een objectief neutrale beschrijving is van de werkelijkheid ; terwijl haar verhaal een nieuwe-juridische werkelijkheid tot stand brengt. Beide verhalen verhouden zich tot elkaar, maar zijn niet identiek.

### Op het kruispunt

Zonnelied is een vzw sinds 1979 met eigen statuten enz. (juridisch discours). Die vzw heeft haar plaats in een samenleving (burgerlijk discours). Zonnelied - wil ze haar roots niet miskennen - echoot de grondwaarden van het Franciscaanse Zonnelied (het marginale Franciscaanse discours).

Zonnelied zijn, 'Zonnelied denken, zeggen en doen' impliceert dus de confrontatie met minstens drie verhalen. We moeten niet kiezen voor één van deze verhalen, neen, we hebben geen keuze. Het lot dat we te dragen hebben is tussen deze drie verhalen te staan. Het is de vraag naar een driestemmige polyfonie: voorwaar een opgave in harmonie.

---

<sup>13</sup> Wij verwijzen voor wat volgt naar het werk van J. BROEKMAN, Recht en antropologie. Story-Scientia. Brussel 1991. 358p. en Mens en Mensbeeld van ons Recht. Acco. Leuven 1979.201p. en het verzameld werk van P. LEGENDRE uitgegeven bij Ed. Le Seuil en Ed. Fayard. Diens hoofdwerk is L'amour du censeur. Essai sur l'ordre dogmatique 1974.

Franciscus koos wel in alle radicaliteit. Daarom is hij ook heilig. Die opgave mag en kan een vzw zich niet toe-eigenen; sluit ze evenwel niet uit.

Volgend schema (een typisch burgerlijk fenomeen) - de spreuk indachtig dat de uil kaars en bril behoeft - zet het belangrijkste op een rijtje.

<u>Franciscaans verhaal</u>	<u>Burgerlijk verhaal</u>	<u>Juridisch verhaal</u>
	1 <sup>ste</sup> vertaling	2 <sup>de</sup> vertaling
op het kruispunt staan	op de markt staan	in een zijstraat staan
onteigening	toe-eigening	toe-eigening
rugwaarts/ negativiteit	voorwaarts/ positiviteit	stilstand/ positiviteit
marge, mindere	centrum, gelijke	centrum, meerdere
openheid	geslotenheid	afgeslotenheid
de ander in zijn anders-zijn	de ander in zijn identiek zijn	iedereen gelijk voor de wet
danken en dragen	geven en nemen	contract
mens/ik-gij	subject/ik en gij	rechtssubject/ ik en ik
medemens	medewerker	werknemer
roeping	onmogelijk beroep	mogelijk beroep
voorwaardelijke tijd/het zij zo	heden, verleden en toekomst/het is zo	indefinitief/ het zal altijd zo zijn

Wil Zonnelied haar naam waardig zijn, dan heeft zij met deze drie verhalen om te gaan op een wijze dat ze alle drie hun recht van bestaan krijgen. Reducties van het ene tot het andere - het grote gelijkmaken - zou per definitie anti-franciscaans zijn. Zonnelied heeft de andere verhalen nodig, zoniet hadden we een hemel op aarde. De Franciscaanse paradox teniet doen, creëert een hel op aarde.

## Menswetenschappen: tussen denken en danken

**"Een teken zijn wij, niet te duiden... Wie het diepste denkt, heeft het levendigst lief..."  
HOLDERLIN**

Ook wetenschappen verhouden zich op een bepaalde manier tot deze drie verhalen. Wetenschappen geven geen waardevrije - kleurloze beschrijving van een werkelijkheid; ook zij construeren al benoemend hun werkelijkheid. Niet voor niets zijn er de babelse spraakverwarringen.

M.a.w. rijst de vraag welke de grondwaarden zijn van een wetenschap en hoe deze zich verhouden tot de grondwaarden van de drie verhalen.

Consequenter wijze dienen de menswetenschappen die wij hanteren als referentiekader compatibel te zijn met bovenstaande polyfonie.<sup>14</sup>

Hedendaags antropologisch onderzoek enerzijds en het Franciscaans onderzoek anderzijds geven aan, dat psychoanalytisch geïnspireerde menswetenschappen<sup>15</sup> de geschetste gedachtegang het best tot zijn recht laat komen, het meest op zijn verhaal laat komen en het best op zijn begrip brengt.

Hiermee zij gewaarschuwd voor een al te pragmatisch georiënteerd eclectisme en wordt gepleit voor een gestreng doordenken van een antropologisch gefundeerde theorie in voortdurende confrontatie met wat zich in de meest ruime zin aandient.

Veroordeeld als we zijn tot een eigen standpuntelijkheid, is deze te verkiezen boven een zich vrijblijvend overal en nergens wanen. Wel impliceert dit een ten gronde denken en expliciteren van het eigen standpunt, opdat de grenzen van het eigen standpunt duidelijk zouden worden.

In het werk kunnen we niet zonder bril. We mogen niet oordelen, maar we moeten oordelen. We moeten omdat we nooit met zijn tweeën zijn, er is altijd een derde. Met deze derde begint de politiek en de economie, maar ook de wetenschap en daarmee de retoriek. We moeten het onvergelykbare gaan vergelijken, het onuitsprekelijke uitspreken.<sup>16</sup>

### Van weten naar...

---

<sup>14</sup> Voor een uitvoeriger behandeling verwijzen wij naar het artikel in bijlage: P. MOYAERT, Ethiek en het verlangen naar het absolute goed. in Ph. VAN HAUTE en S. IJSSELING: Ethiek en deconstructie. Univ. Pers Leuven 1992.172p.

<sup>15</sup> Hierbij verwijzen wij naar een zeer ruim veld van disciplines waarbij enkele auteurs als bakens - voortdurende gesprekspartners - fungeren: Freud, Szondi, Lacan, filosofen als Rosenzweig, Levinas, Buber enz. Kortom hier opent zich een veld - niet van een gevestigd toepasbaar weten - van een voortdurend denken en werken. Het oeuvre van J. SCHOTTE - over de pathoanalyse - is hierbij richtinggevend. Voor een eerste kennismaking verwijzen wij naar het artikel in bijlage: J. SCHOTTE. Pathoanalyse en psychopathologie. Cahiers du CEP, Louvain la Neuve 1993.

<sup>16</sup> Wij citeren hier letterlijk S. IJSSELING. Levinas: spreken over de ander. in H. BLEIJENDAAL e.a.: Emmanuel Levinas. Over psyche, kunst en moraal. Ambo.Baarn.1991.157p.

Pedagogiek is een kunde en wetenschap die zich situeert binnen het burgerlijk discours. Normalisatie en integratie - hoe belangrijk ook - situeren zich binnen de veilige grenzen van het dominante en vertrouwde verhaal.

De gerichtheid op waarden en doelstellingen bepalen de pedagogiek tot een normatieve wetenschap. Deze noodzakelijke gerichtheid op beelden en voorbeelden bepaalt tegelijk haar impliciet vooruitgangsgeloof en haar grenzen. Het voorbeeld is nooit een vóór-beeld.

Een psychoanalytisch gedachte pedagogiek wordt dan een negatieve pedagogiek.<sup>17</sup> Met name een pedagogiek die zich concreet reflecterend richt op het nog-niet<sup>18</sup> en die leegte, ruimte mogelijk maakt opdat een concreet verlangende mens zou kunnen oprijzen. Dit veronderstelt een professionele gelatenheid of verlegenheid.

Heel wat organisatie- en managementtheorieën lijken een zwakke weergave te zijn van een juridisch discours. Beheersbaarheid en doorzichtigheid naast de reeds geschreven kenmerken van het burgerlijk en juridisch discours zijn karakteristiek voor vele van deze modellen.

Het werk van Manfred Kets de Vries<sup>19</sup> - een psychoanalytisch gefundeerde organisatieleer - lijkt ons een belangrijke correctie op de 'klassieke' modellen.

... geweten naar...

Psychoanalyse is zowel een therapie, een theorie als een methode. Het is in die driedelige hoedanigheid dat zij zich als een rode draad door de drie verhalen laat vervolgen.

De psychoanalyse als theorie begrijpt de mens als een particulier verlangend (zijnstekort) wezen met een onbewuste. Hij is een historisch wezen die te worden heeft wie hij is en dit in een fundamenteel aangewezen zijn op de ander. De ontwikkeling is structureel en dynamisch en dialectisch proces.

De psychoanalyse als methode en therapie is bij uitstek een activiteit die poogt om gesloten verhalen te ontsluiten; zij kan omschreven worden als een deconstructieactiviteit. Het gesproken woord in zijn persoonlijk-historisch veelduidigheid wordt onbevangen beluisterd en wordt ontvangen in een symbolisch lege plaats.

Als zodanig maakt deze methode en therapie de overgang tussen het burgerlijk en juridisch discours enerzijds en het verhaal in de marge. Psychoanalyse flaneert op de randen van verhalen. De psychoanalyse is een activiteit van de **deconstructie** en **reconstructie** van een bestaand constructieverhaal. Ook zij ontsnapt niet aan de paradox, vermits zij probeert - vertalend - oude vertalingen ongedaan te maken. Niemand kan spreken zonder taal - niemand kan zien zonder bril.

---

<sup>17</sup> De notie 'negatief' verwijst hier naar analoge begrippen als de negatieve dialectiek van Th. ADORNO of de negatieve theologie.

<sup>18</sup> De notie 'nog-niet' komt uit de filosofie van Ernst BLOCH. Zij doelt op een toekomstdimensie die hoopgevend is.

<sup>19</sup> Ter informatie vermelden we enkele recentere werken als Prisoners of Leadership, Organizations on the couch en leaders, fools and impostors.

... ervaren...

**"Ervaring echter is dat men  
ervarend ervaart iets ervaren  
te hebben dat men niet graag  
zou hebben ervaren".  
GOETHE**

De Franciscaanse grondwaarden waarschuwen ons voor de gevaren van institutionalisering en het geïnstitutionaliseerd weten.

Theorie mag hoogstens dienst aan de ander zijn. Daarom kan ware theorie enkel gegrond zijn in ervaring. En wat is ervaring ten diepste anders dan een nog-niet benoemde ontmoeting (ontmoeting) van wat ons vreemd is: het vertrouwde herkennen dat plaats moet ruimen voor het onbekende, andere, nieuwe;

Zo'n ervaring van het andere ver-andert. Paradoxe wijze is zo'n ervaring verrijkend in de mate we onze vertrouwde beelden verliezen. Rijk aan ervaring, arm aan bezit; dat is het Franciscaans welvaren.

### **ZONNELIED: EEN WEERGAVE**

**"Spreek ook jij, spreek  
als laatste, kom op met je  
spreuk. Spreek, maar scheid  
het nee niet van het ja.  
Geef aan je spreuk ook de  
zin: geef hem de schaduw.  
Geef hem schaduw genoeg,  
geef hem zoveel als je om  
je verdeeld weet tussen  
middernacht en middag en  
middernacht".  
CELAN**

Zonnelied - zelf een kruispunt van verhalen - staat op het kruispunt van vele verhalen. Haar oorsprong en missie is een symbolisch lege plek te zijn waar de ander als ander mag verwijlen. Dat vraagt uitstel van 'ik-zeggen'; dat impliceert wachten op 'jij-spreken'.

Tussen haar oorsprong en haar missie in, is Zonnelied geen zuivere symbolisch lege plek, maar ook een plaats van fantasie-illusies en verwachtingen.

In Zonnelied werken is ten diepste een onmogelijke opgave<sup>20</sup>. Het burgerlijk en juridisch discours maakt het onmogelijke beroep tot een mogelijk beroep.

Naarmate we echter de moed hebben een onmogelijk beroep op ons te nemen, ontstaat de mogelijkheid dat we de roep van de ander horen: zijn roep om zijn anders-zijn weer te geven.

---

<sup>20</sup> De notie van 'onmogelijkheid' dient hier begrepen te worden in de psychoanalytische betekenis die FREUD en na hem LACAN articuleerde rond de onmogelijke beroepen en de onmogelijkheid als zodanig.

Verantwoordelijkheid - en dat is wat anders dan de juridische aansprakelijkheid - is het waken over de mogelijkheid van die teruggave. Dat is het brandpunt van Zonnelied. In dat brandpunt kan de ander uit onze as oprijzen.

Enkel dan weerklinkt in het onmogelijke beroep de roep van de ander, als een 'jij' - een ander dus - die ander oproept te antwoorden.

In de ware verantwoordelijkheid is het de hulpverlener die vraagt en krijgt; zijn antwoord ontvangt van die ander. Op het eerste meest vertrouwde zicht lijkt het net omgekeerd: helpen is geven. Franciscaans helpen is krijgen: de ander die zijn anders zijn mag geven is dan de koning te rijk.

Daarom wordt het dragen van de ander een lied.

Zonnelied: een partituur?

Ja. En de ander onze dirigent.

Johan De Groef, 1 februari 1994

Dirigent  
Medewerker  
Directeur (het stokje van de dirigent)

---